

Sygn. akt I CSK 543/12

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 17 maja 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosław Bączyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa B. M.

przeciwko Z. K.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 17 maja 2013 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 17 maja 2012 r.,

- 1. oddała skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od pozwanej na rzecz powoda kwotę 1.800 (tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powód B. M. wniósł przeciwko pozwanej Z. K. powództwo na podstawie art. 527 k.c., w którym domagał się uznania za bezskuteczną umowy notarialnej z dnia 11 stycznia 2008 r., obejmującej częściowy podział majątku dorobkowego dłużnika i jego małżonki (pозwanej). Skarga ta służyła do ochrony prawnej wierzytelności stanowiącej odsetki od należności głównej, określonej w sądowym tytule wykonawczym.

Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo powoda, następnie postanowieniem z dnia 11 sierpnia 2011 r. „sprostował” swój wyrok, a Sąd Apelacyjny uchylił to postanowienie jako naruszające art. 350 k.p.c. (postanowieniem z dnia 17 maja 2012 r.).

Zasadnicze elementy stanu faktycznego były następujące. Powodowi służy wierzytelność zasądzona prawomocnym wyrokiem sądowym. Na podstawie tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi prowadzona była egzekucja. W dniu 11 stycznia 2008 r. strony (małżonkowie) dokonały podziału majątku dorobkowego. Pozwana nabyła określone w umowie prawo użytkowania wieczystego nieruchomości i własność innej nieruchomości bez spłat i dopłat. W marcu 2009 r. doszło do rozwiązania małżeństwa stron przez rozwód. Przeciwko dłużnikowi prowadzono bezskuteczną egzekucję sądową i administracyjną. Dłużnik nie ma obecnie żadnych wierzytelności, pobiera jedynie rentę w wysokości 2.048,42 miesięcznie. Zajęcie rachunku bankowego dłużnika również okazało się bezskuteczne.

W ocenie Sądu Okręgowego, wystąpiły wszystkie przesłanki zasadności powództwa na podstawie art. 527 k.c. Z informacji uzyskanych od komornika prowadzącego postępowanie egzekucyjne wynika, że żaden z wierzycieli nie ma szans na zaspokojenie wierzytelności.

Apelacja pozwanej została uwzględniona w części. Odwołując się do żądania powoda sformułowanego w pozwie i w późniejszych pismach procesowych, Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że uznał za bezskuteczną wobec powoda umowę notarialną z dnia 11 stycznia 2008 r.,

indywidualizował chronioną wierzytelność powoda i nakazał pozwanej „znoszenie egzekucji z udziałów po ½ części w prawie użytkowania wieczystego i prawie własności nieruchomości” wskazanych w sentencji wyroku. Sąd Apelacyjny przyjął występowanie obiektywnych i subiektywnych przesłanek skargi pauliańskiej. Stwierdził, że ustanowienie na rzecz dłużnika osobistej służebności mieszkania na nieruchomości, objętej częściowym podziałem majątku dorobkowego małżonków, nie czyni umowy z dnia 11 stycznia 2008 r. umową odpłatną w rozumieniu art. 528 k.c. To samo dotyczy postanowienia przewidzianego w § 10 umowy, zawierającego zobowiązanie się pozwanej do alimentowania małoletniej córki stron. Sąd stwierdził także, że wystąpiło domniemanie z art. 527 § 3 k.c., ponieważ w dniu zawarcia zaskarżonej umowy pozwana była żoną dłużnika i zamieszkiwała z nim pod wspólnym adresem, uwidocznionym w odpisie aktu notarialnego. Zdaniem Sądu, pozwana nie wykazała także związku między czynnością częściowego podziału majątku dorobkowego a niewypłacalnością dłużnika z racji hipotecznego obciążenia obu nieruchomości (§ 9 umowy).

W skardze kasacyjnej strona pozwana podnosiła zarzuty naruszenia prawa procesowego usystematyzowanych w trzynastu punktach tj.: art. 378 § 1 k.p.c., art. 384 k.p.c., art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 385 k.p.c., art. 386 § 1 k.p.c. w zw. z art. 351 k.p.c., art. 5 k.p.c. w zw. z art. 232 zdanie II k.p.c., art. 368 § 2 k.p.c. w zw. z art. 20 § 1 k.p.c., art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 233 k.p.c. i art. 382 k.p.c., art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 230 k.p.c. i art. 382 k.p.c., art. 244 § 1 k.p.c. w zw. z art. 234 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c., art. 234 k.p.c. w zw. z art. 230 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 232 w zw. z art. 3 k.p.c. i art. 382 § 1 k.p.c. i art. 6 k.c., art. 328 § 1 k.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Wskazywała także na naruszenie art. 65 § 2 k.c., 527 k.c. i 528 k.c.

Skarżąca domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku i oddalenia powództwa w całości, ewentualnie - uchylenia tego wyroku i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Nie można podzielić zarzutu naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku odpowiada zasadniczym wymaganiom

formalnym przewidzianym w tym przepisie. Wypadnie też stwierdzić, że zasadnicza motywacja prawna tego zarzutu przedstawiona została także przy uzasadnieniu innych podstaw kasacyjnych.

Istniały wystarczające podstawy do sformułowania rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego w sposób przyjęty w pkt. I zaskarżonego wyroku. Prawne ujęcie tego rozstrzygnięcia Sąd ten przekonywająco i trafnie wyjaśnił w uzasadnieniu wyroku (s. 3 i 4). Trafnie tam zauważono, że Sąd Okręgowy wydał wyrok na podstawie art. 527 k.c., ale wyszedł ponad żądanie, sformułowane w pozwie i w toku postępowania pierwszoinstancyjnego przez powoda. Powód bowiem dochodził (co kilkakrotnie powtórzył, k. 123, 144 akt sprawy) „nakazania pozwanej znoszenia egzekucji z ograniczeniem do udziałów po ½”, a nie z całych, obu nieruchomości objętych skargą pauliańską. W wyroku Sądu Okręgowego zabrakło także zindywidualizowania wierzytelności chronionej tą skargą (wynikała ona z istniejącego tytułu wykonawczego).

Omawiane rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego czyni także bezprzedmiotowym zarzut nierozpoznania „wniosku powoda o uzupełnienie wyroku Sądu pierwszej instancji”. W wyniku zażalenia wniesionego przez stronę pozwaną doszło ostatecznie do uchylecia postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 10 sierpnia 2011 r. (k. 169 akt) jako zawierającego niedopuszczalną zmianę wyroku tego Sądu (postanowienie Sądu Apelacyjnego z dnia 17 czerwca 2012 r., k. 263 akt sprawy). Kwestia „uzupełnienia wyroku” została zatem już rozstrzygnięta w toku postępowania. Po wniesieniu apelacji przez stronę pozwaną (w której zarzucono wyrokowi pierwszej instancji m.in. brak określenia wierzytelności objętych ochroną pauliańską), Sąd Apelacyjny - akceptując ogólne rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego odnośnie do zasadności powództwa na podstawie art. 527 § 1 k.c. - skorygował to rozstrzygnięcie zgodnie z żądaniem pozwu. Tym samym ograniczył w istocie zasięg przedmiotowy egzekucji wierzyciela do części wartości nieruchomości, które „wyszły z majątku dłużnika” (art. 532 k.c.).

Nietrafna jest w związku z tym argumentacja strony skarżącej, że Sąd Apelacyjny jakoby orzekał poza granicami apelacji pozwanej (art. 378 § 1 k.p.c.),

naruszył zasadę orzekania wynikającą z art. 321 § 1 k.p.c. i „nie rozpoznał wniosku o uzupełnienie wyroku” (art. 351 k.p.c.).

Widoczna aktywność pozwanej w toku postępowania rozpoznawczego (formułowanie odpowiednich pism procesowych, uczestniczenie w rozprawie, wniesienie zażalenia na postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 10 sierpnia 2011 r.) nie ujawniła na pewno potrzeby udzielenia pozwanej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.). W rozpoznawanej sprawie nie było także potrzeby dopuszczenia dowodów z urzędu, tj. przesłuchania notariusza, sporządzającego notarialną umowę o częściowy podział majątku małżonków.

W toku postępowania rozpoznawczego doszło do prawidłowego określenia wartości przedmiotu sporu, a następnie - wartości przedmiotu zaskarżenia w apelacji. Ochroną pauliańską objęta została kwota odsetek (79.561 zł) od zasądzonej w prawomocnym wyroku kwoty głównej w wysokości 46700,99 zł. Sposób obliczenia kwoty wspomnianych odsetek podany został w pozwie, a następnie w dalszych pismach procesowych powoda (np. k. 78, 94 akt sprawy) w związku z pismem pozwanej z dnia 2 kwietnia 2010 r. o sprawdzenie wartości przedmiotu sporu (k. 69 akt sprawy). Wierzytelność odsetkowa może być w sposób samoistny objęta ochroną na podstawie art. 527 k.c. W tej sytuacji za bezzasadne należy uznać zarzuty pozwanej naruszenia art. 368 § 2 k.p.c. w zw. z art. 25 § 1 i w zw. z art. 20 § 1 k.p.c.

Zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. nie może być brany pod uwagę w postępowaniu kasacyjnym. W ramach ustaleń Sądów meriti znalazły się także ustalenia dotyczące rozvodu pozwanej z dłużnikiem (s. 2 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Nie doszło zatem do uwzględnienia treści wyroku rozwodowego (art. 382 k.p.c.). Istnienie stosunku bliskości między dłużnikiem a jego żoną Sądy meriti oceniały także w oparciu o inny materiał dowodowy (o czym dalej).

Należy też stwierdzić, że czym innym jest kwestia istnienia w aktach sądowych wskazywanych w skardze kasacyjnej dokumentów urzędowych w rozumieniu art. 244 § 1 k.p.c. (pkt „j” skargi), a czym innym to, czy przy ich pomocy skarżąca zdołała wykazać, iż „powód nie byłby w stanie w żadnej części

zaspokoić swojego roszczenia względem (dłużnika) z należących do niego udziałów przekazanych pozwanej umową w dniu 11 stycznia 2008 r.”.

Powód wykazywał fakt istnienia jego wierzytelności (odsetkowej) odpowiednim tytułem wykonawczym. Wypadnie zatem stwierdzić, że to właśnie skarżącą obciążał ciężar dowodu tego, czy zasądzona w tym tytule należność solidarnie od dłużnika i innej osoby nieuczestniczącej w sporze (art. 366 k.c.) została uregulowana do chwili wytoczenia powództwa na podstawie art. 527 k.c. Niezależnie od sposobu sformułowania i uzasadnienia zarzutów naruszenia art. 232 k.p.c. w zw. z art. 3 i art. 382 § 1 k.p.c. (skarżące chodziło z pewnością o art. 382 k.p.c.) oraz art. 6 k.c., należy stwierdzić, że w pkt 2 skargi (s. 4) przedstawiono motywację prawną, która powinna być powiązana jednak z zarzutami naruszenia przepisów prawa materialnego, dotyczących przesłanek obiektywnych i subiektywnych skargi pauliańskiej.

Skoro w skardze kasacyjnej nie podnoszono zarzutu naruszenia art. 381 k.p.c., to w postępowaniu wywołanym tą skargą nie można było brać pod uwagę m.in. zarzutu (ujętego w pkt „m” skargi), że Sąd Apelacyjny nie odniósł się do zarzutów podniesionych m.in. „w piśmie procesowym pozwanej z dnia 10 maja 2012 r.” (por. s. 6 uzasadnienia zaskarżonego wyroku).

2. Sąd Apelacyjny na podstawie prawidłowo dokonanych ustaleń faktycznych przyjął istnienie obiektywnych i subiektywnych przesłanek zgłoszonych przez powoda powództwa na podstawie art. 527 k.c. Skarżąca kwestionuje sam fakt istnienia chronionej wierzytelności, wystąpienie pokrzywdzenia wierzyciela, spowodowanie przez zaskarżoną czynność prawną stanu niewypłacalności dłużnika, działanie dłużnika z pokrzywdzeniem wierzyciela, wiedzą pozwanej o działaniu dłużnika w zamiarze pokrzywdzenia wierzyciela.

Jak już wspomniano, wierzytelność powoda została wykazana tytułem wykonawczym, natomiast na pozwanej ciążył dowód wykazania nieistnienia tej wierzytelności (np. faktu zapłaty należności wierzyciela przez osobę niewystępującą w sporze i solidarnie odpowiadającą z dłużnikiem). Umowa notarialna z dnia 11 stycznia 2008 r. została zawarta w okresie po zapadnięciu przeciwko dłużnikowi wyroku z dnia 15 stycznia 2008 r. (wyroku Sądu

pierwszej instancji). Trafnie zatem stwierdził Sąd Apelacyjny, że dłużnik zawierał wspomnianą umowę jednak w celu pokrzywdzenia wierzyciela (powoda), skoro wyzbył się istotnych składników swojego majątku (prawa użytkowania wieczystego i własności nieruchomości) i tym samym „pogłębił swoją niewypłacalność (art. 527 § 2 k.c.).

Z treści § 11 umowy notarialnej z dnia 11 stycznia 2008 r. wynika, że po dokonaniu częściowego podziału majątku wspólnego (bez spłat i dopłat, § 7) dokonano jednocześnie na rzecz dłużnika ustanowienia „nieodpłatnej i dożywotniej służebności pomieszczeń mieszkalnych i podwórza na nieruchomości położonej w T. przy ul. H. 7”. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że czynność prawna, obejmująca przeniesienie własności nieruchomości z równoczesnym obciążeniem jej służebnością osobistą (na rzecz zbywającego, dłużnika) ma charakter czynności nieodpłatnej w rozumieniu art. 528 k.c. (zob. ostatnio np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2012 r., II CSK 206/12, nie publ.). Orzeczenie to zapadło na tle podobnego stanu faktycznego jak w rozpoznawanej sprawie (ustanowienie przez obdarowaną córkę dłużnika na rzecz darczyńcy służebności osobistej obciążającej całą darowaną nieruchomość).

W związku z tym, że wierzyciel zaskarżył w obecnym procesie czynność prawną z dnia 11 stycznia 2008 r., a wspomniane postanowienie o ustanowieniu służebności osobistej zawarte było w umowie jako jedno z jej postanowień (§ 11) przyjąć należy, że chodziło tu jednak o jedną czynność prawną w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. We wspomnianym wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2012 r. II CSK 206/12 przekonywająco wyjaśniono, że w razie dokonania wspomnianych czynności prawnych, powiązanych z obciążeniem przedmiotu rozporządzenia (nieruchomości) prawem rzeczowym na rzecz dłużnika, czynność taką należy kwalifikować jako czynność prawną nieodpłatną w rozumieniu art. 528 k.c., bowiem następuje tu „pokrycie w całości świadczenia wzajemnego na rzecz (dłużnika) z substratu majątkowego, który (osoba trzecia, obdarowana) nabyła od dłużnika”. Sytuacja taka może zachodzić także wówczas, gdy dłużnik i jego małżonek dokonują tzw. częściowego podziału majątku wspólnego, obejmującego istotne elementy b. majątku dorobkowego a przysporzenie majątkowe na rzecz

jednego z małżonków (osoby trzeciej) dokonane zostaje „bez żadnych spłat i dopłat”.

O odpłatności czynności prawnej notarialnej z dnia 11 stycznia 2008 r. nie świadczą także - wbrew stanowisk skarżącej - postanowienia zawarte w § 9 i § 10 tej umowy. Klauzula zawierająca „zobowiązanie się pozwanej do alimentowania córki stron” również nie może świadczyć o odpłatności tej umowy, bowiem obowiązek alimentacyjny pozwanej (matki) wynika z innego źródła (ex lege). Zobowiązanie to pozostaje zresztą bez znaczenia dla istniejących już obowiązków alimentacyjnych obojga rodziców wobec małoletniej (wówczas) córki. Niezrozumiale pozostaje zatem stanowisko skarżącej upatrującej odpłatnego charakteru zaskarżonej umowy w tym, że strony w jej treści dokonały (bliżej nieokreślonych) „rozliczeń roszczeń alimentacyjnych”.

Nieodpłatny charakter umowy notarialnej z dnia 11 stycznia 2008 r. ma ten skutek, że wierzyciel może żądać uznania jej za bezskuteczną, chociażby osoba trzecia (pозwana) nie wiedziała lub i nawet przy zachowaniu należytej staranności nie mogła się dowiedzieć, że dłużnik działał z pokrzywdzeniem wierzycieli (art. 528 k.c.). W tej sytuacji dla uwzględnienia powództwa na podstawie art. 527 k.c. obojętne było to, czy pozwana była osobą bliską dłużnika w rozumieniu art. 527 § 3 k.c.

Skoro także zarzuty naruszenia art. 65 § 2 k.c., art. 527 k.c. i art. 528 k.c. okazały się nieuzasadnione, należało oddalić skargę kasacyjną pozwanej (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono stosownie do art. 98 k.p.c. i art. 108 § 1 k.p.c.